

Různí aktéři, stejný cíl, stejná oběť'. Jak Západ našel další způsob, jak se obohatit na Africe

Stále více si v poslední době začínám ve svém okolí všimnout jakési náklonnosti ke všemu americkému. Není to touha se ihned přestěhovat do USA do velkého domu přesně stejného jako ty stovky domů kolem, pořídit si pár zbraní a projíždět si na iPhonu konspirační teorie a při tom si do pusy stříkat sýr. Spíš jsou to občasné povzdechy jako „tý jo, mít americkou lednici, to by bylo super“, „víš, že americká auta jsou lepší?“, „Češi stejně neumí udělat dobrou seriál“ a podobně. Říkám si, čím to je? Západácké věci přece fascinovaly už naše rodiče a prarodiče, tak v čem je to dnes jiné? Mám pocit, že zatímco dříve šlo o touhu po něčem exkluzivním, něčem, co se vymykalo socialistické jednotvárnosti, možná o formu vzdoru, dnes jde spíše o výsledek neustálé prezentace amerického způsobu života v televizi i na sítích. Možná je to i trochu pozůstatek minulosti, touha oprostit se od všeho, co jen zdánlivě připomíná Sovětský svaz?

Nepopírám, že jde jen o můj dojem, ale kolik obsahu, který sledujeme, pochází z východní Evropy, či dokonce z jiného světadílu (kromě Severní Ameriky a příp. Austrálie)? U nás to není nic problematičtějšího, vždyť konzumenti ze západní společnosti přece samozřejmě chtějí konzumovat obsah od a o západní společnosti. Ale co když se toto děje někde, kde kulturní rozdíly jsou mnohem větší, třeba někde v Africe, řekněme v Nigérii? Tato „westernifikace“ médií je tu nazírána v kontextu tzv. kolonizace mysli, tedy ovlivňování toho, jak lidé nazírají na svět a sami na sebe a na svou kulturu, i jejich tužeb, směrem k západnímu pohledu, a to předáváním západní mentality jednak prostřednictvím vzdělávacího systému, jednak prostřednictvím médií.¹ Příliv západního pohledu na svět je pak dále podporován tím, že tato západní média jsou tamními obyvateli považována za důvěryhodnější² a jejich obsah upřednostňují před lokálním³. To však ani zdaleka není jediná forma vlivu, který dnes Západ v Africe má.

Kolonialismus dříve a dnes

Skoro půl tisíciletí Evropané hnáni touhou po bohatství podnikali dlouhé cesty, objevovali nové končiny a prohlašovali je za svoje. Ne proto, že by ničí nebyly, že by tam nikdo nebydlel, že by to tam nikdo nepovažoval za svůj domov. Proto, že se považovali za něco víc, jako by byli předurčení k tomu být pány světa, tedy jakéhokoli světa, který již není obsazen někým s větším politickým vlivem, větší armádou, lepšími zbraněmi. A také proto, že viděli možnosti snadného a rychlého zbohatnutí. A tak Západ celá staletí plundroval a vysával cizí země, vládou nad nimiž se pověřil sám, jejich obyvatele vraždil a zotročoval, ponižoval a zneužíval. Za účelem zisku. Neviděli lidi a nádhernou přírodu, samostatné národy a svébytné kultury, viděli pracovní sílu a zdroje dřeva, drahých kovů a diamantů. Kolonialismus.

Když se z kolonií postupně začaly stávat nezávislé státy, mohlo by se zdát, že se Británie, Francie a spol. sbalily, nechaly být Afriku Afrikou, Indii Indií a že kolonialismus skončil. Neskončil. Jen změnil podobu. Tedy částečně. Zdá se, že kolonizátorem už nemusí být jen

¹ MAVRINAC, Gloria. The Westernization and Colonization of the African Mind through the Media. *In Medias Res* [online]. 2019, 8(15), str. 2386-2387 [cit. 7.2.2021]. Dostupné z: <http://www.centar-fm.org/inmediasres/images/pdf/15/G.%20Mavrinac.%20The%20Westernization%20and%20Colonization%20of%20the%20African%20Mind%20through.....pdf>.

² tamtéž, str. 2386

³ tamtéž, str. 2397

mocný západoevropský stát se silným loďstvem, že stačí velká technologická firma s dostatkem serverů, financí a namakaných ajťáků, že tím, co si dnešní kolonizátor odváží do svého „území“, aby z toho nechutně profitoval, už nejsou lidé, jejichž hodnota byla snížena na úroveň věci, ani nerostné suroviny či naturálie, nýbrž osobní data kolonizovaných. A kdo jsou ti novodobí kolonizovaní? Titíž, kteří jimi byli již o století dříve, obyvatelé takzvaného globálního jihu. Pro tuto formu novodobého kolonialismu se vžil termín digitální kolonialismus.

Free Basics

Co mají společného Free Basics, Project Aires, Project Csquared a Project Loon? Jsou to projekty amerických technologických gigantů, které si daly za cíl poskytnout připojení k internetu lidem v Africe.⁴ Proč by něco takového dělali? Vezměme příklad Free Basics od Facebooku. I kdyby byla pravda, co tvrdí Mark Zuckerberg, že jeho motivací je dosažení rovného otevření internetu všem, protože internet je lidským právem,⁵ nevyhnuo by se toto tvrzení kritice s koloniálním kontextem. Zuckerberg, respektive Facebook, se tím totiž staví do role tzv. bílého spasitele,⁶ tedy bělocha, který pomáhá „nebílym“ osobám, ale jen proto, aby pomohl sám sobě,⁷ což vytváří paralelu mezi Facebookem tvořícím komunikační infrastrukturu, aby na ní mohl běžet Facebook, a koloniálními mocnostmi, které budovaly železnice, aby po nich mohly transportovat nerostné bohatství, které si pak odvážely domů.⁸

Stejně jako impéria nebudovala dráhu s úmyslem, aby po ní místní obyvatelé mohli jezdit na návštěvy příbuzných, ani Facebook si nedal tu práci s vybudováním sítě poskytovatelů Free Basics jen proto, aby noví lidé objevili kouzlo internetu a propojení se světem a profitovali ze získaných informací. Důvodem, proč se technologičtí giganti přetahují o Afriku, je, že pro ně představuje zlatý důl – mnoho potenciálních uživatelů, kteří jednak nemusí být zcela digitálně gramotní a jednak vymahatelnost tamních zákonů na ochranu osobních údajů, pokud nějaké jsou⁹, je otázkou. (I když tito giganti již dokázali, že si s vymáháním porušení zákonů moc hlavu nedělají.¹⁰) To z nich činí ideální zdroje dat pro Facebook.

Jak to tedy vlastně funguje? Facebook se domluví s operátorem, aby za data pro běh Free Basics nic neúčtoval, uživatel si nainstaluje aplikaci Free Basics a když ji používá, prochází data přes proxy server Facebooku¹¹. Co se týče obsahu Free Basics, tedy výběru aplikací, ke kterým je

⁴ COLEMAN, Danielle. Digital Colonialism: The 21st Century Scramble for Africa through the Extraction and Control of User Data and the Limitations of Data Protection Laws. *Michigan Journal of Race & Law* [online]. 2019, **24**, str. 428-429 [cit. 7.2.2021]. ISSN 1095-2721. Dostupné z:

<https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1294&context=mjrl>.

⁵ ZUCKERBERG, Mark. Je možnost připojení lidským právem? In: *Facebook* [online]. [cit. 8.2.2021].

Dostupné z: <https://www.facebook.com/isconnectivityahumanright>.

⁶ COLEMAN. Digital Colonialism. str. 430

⁷ White savior. *Wikipedia.org* [online]. Last edit 31.1.2021. [cit. 8.2.2021]. Dostupné z:

https://en.wikipedia.org/wiki/White_savior.

⁸ COLEMAN. Digital Colonialism. str. 422

⁹ MARKER, Silas L., VESTERGAARD, Mads, HENDRICKS, Vincent F. OPINION: Digital colonialism on the African continent. In: *IOL* [online]. 16.10.2018. [cit. 6.2.2021]. Dostupné z: <https://www.iol.co.za/business-report/opinion/opinion-digital-colonialism-on-the-african-continent-17493010>.

¹⁰ COLEMAN. Digital Colonialism. str. 433-434

¹¹ BIDDLE, Ellery Roberts et al. Free Basics in Real Life. Six case studies on Facebook's internet "On Ramp" initiative from Africa, Asia and Latin America. In: *Global Voices Advox* [online]. 27.7.2017. str. 7. [cit. 7.2.2021]. Dostupné

z: https://advox.globalvoices.org/wp-content/uploads/2017/08/FreeBasicsinRealLife_FINALJuly27.pdf.

umožněn onen free přístup, ten se stal terčem kritiky poté, co Facebook oznámil, že chce uvést Free Basics do Indie – aktivistům se nelíbilo, že Facebook vybral aplikace netransparentně a navíc západní, a že tím narušuje síťovou neutralitu.¹² V důsledku této vlny nevole Facebook změnil název z původního Internet.org právě na Free Basics a umožnil implementování i jiných aplikací, které splní jeho technologické požadavky.¹³ Hnutí Save the Internet (STI), stojící za protesty, během své kampaně m. j. využívalo protikolonialistických nálad a nakonec vedlo k zákazu zero-rated služeb v Indii, a tedy i Free Basics.¹⁴ Tím, že Facebook investoval značné částky do kampaně proti STI¹⁵, ukázal, jak moc o tak velký trh, jakým je Indie, stojí, čímž vlastně prokázal, že jeho proklamované úmysly nebyly zcela pravdivé.

Síťová neutralita, o kterou šlo v Indii, sice není zcela tématem těchto úvah, ale zmínila jsem to jako ilustraci jednak toho, že Facebook není všemocný a lze se mu bránit (i když podmínky v Indii byly poněkud jiné než ve většině afrických zemí), ale také toho, jak byl Facebook spojován právě s představou koloniálních mocností a jak se projevil náznak jeho postranních úmyslů.

Facebook shromažďuje a ukládá data uživatelů nejen svých, ale i uživatelů Free Basics, zpracovává je a prodává dál, na čemž ohromně vydělává.¹⁶ Tedy bere data, tedy suroviny, a vyváží je ze země a u sebe dále zpracovává za účelem zisku, což nápadně připomíná to, co provozovali „klasičtí“ kolonizátoři pár století dříve.

Samozřejmě lze namítat, že dříve obyvatelé kolonií neměli na výběr, kdežto dnes před použitím FB služeb je třeba potvrdit podmínky použití a zpracování údajů, že tedy je s postupem Facebooku vlastně udělen souhlas. Ale jakou váhu takový souhlas má?¹⁷ Kdo čte dnes tyto podmínky, z nás, kteří jsme online denně. Když ale někdo poprvé vidí něco jako internet, něco jako Facebook a naservíruje mu to miliardu právnických slov v jazyce, kterému ani zcela nebo vůbec nerozumí, bude z toho moudrý? Jde vážně o informovaný a vědomý souhlas? (A má vůbec na výběr?)

Úvahy na závěr

Zpočátku jsem si myslela, že existuje rozdíl mezi „klasickými“ kolonizátory à la Británie a novodobými, digitálními kolonizátory – ti první to dělali pro peníze a pro vliv, pro větší slávu své země a opravdu věřili ve svou nadřazenost, která je k tomu z jejich pohledu opravňovala, kdežto ti dnešní to dělají jenom pro peníze. Ale pak mi nějak začalo docházet, že Facebook tím vlastně získává i něco víc než jen peníze. Data uživatelů může zpeněžit v rámci personalizace reklam, ale co kdyby s nimi dělal i něco víc? Co kdyby nešířil jen západní mentalitu, jak to bylo naznačeno výše, co kdyby začal využívat své ohromné zdroje dat, nástrojů, infrastruktury a konzumentů k tomu, aby ovlivňoval nálady ve společnosti, politické smýšlení a tím vlastně i to, kdo v dané zemi vládne? Napsáno takhle mi to zní jako konspirační teorie, ale když pak

¹² NOTHIAS, Toussaint. Access granted: Facebook's free basics in Africa. *Media, Culture & Society* [online]. 2020, **42**(3), str. 333 [cit. 6.2.2021]. Dostupné z: DOI: 10.1177/0163443719890530.

¹³ tamtéž, str. 333

¹⁴ tamtéž, str. 333-334

¹⁵ tamtéž, str. 333

¹⁶ COLEMAN. Digital Colonialism. str. 426

¹⁷ tamtéž, str. 437-438

člověk zjišťuje, jak Cambridge Analytica ovlivňovala volby, mimo jiné v Keni,¹⁸ začne se na to dívat vážněji. Ale to by bylo spíš na debatu o důsledcích kapitalismu dohledu.

Co říci závěrem? Zdá se, že bohatý Západ má neodbytnou touhu se obohacovat na a mít vliv nad zeměmi dnes nazývaného globálního jihu. Tato touha se dříve projevila kolonialismem mocností, dnes je zjevná m. j. z digitálního kolonialismu technologických gigantů a kolonialismu myslí západních médií. Kam to povede dál, jaké budou důsledky a kdy to skončí, je otázkou, na kterou asi nikdy nebudeme znát odpověď. I když určité omezení vlivu je možná na obzoru – Čína která se také snaží budovat v Africe infrastrukturu a získávat vliv¹⁹. I když přechod od nadvlády Západu k nadvládě Východu je jako z deště pod okap.

¹⁸ tamtéž, str. 435

¹⁹ pet. Čína potřebuje Afriku, ale Afrika Čínu ještě víc. In: ČT24 [online]. 5.2.2018. [cit. 8.2.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2385610-manzelstvi-z-rozumu-cina-ma-mobily-a-vlak-y-afrika-vzacne-suroviny-a-chut-obchodovat>.

Použité zdroje

BIDDLE, Ellery Roberts et al. Free Basics in Real Life. Six case studies on Facebook's internet "On Ramp" initiative from Africa, Asia and Latin America. In: *Global Voices Advox* [online]. 27.7.2017. 35 pp. [cit. 7.2.2021]. Dostupné z: https://advox.globalvoices.org/wp-content/uploads/2017/08/FreeBasicsinRealLife_FINALJuly27.pdf.

COLEMAN, Danielle. Digital Colonialism: The 21st Century Scramble for Africa through the Extraction and Control of User Data and the Limitations of Data Protection Laws. *Michigan Journal of Race & Law* [online]. 2019, **24**, 417-439 [cit. 7.2.2021]. ISSN 1095-2721. Dostupné z: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1294&context=mjrl>.

MARKER, Silas L., VESTERGAARD, Mads, HENDRICKS, Vincent F. OPINION: Digital colonialism on the African continent. In: *IOL* [online]. 16.10.2018. [cit. 6.2.2021]. Dostupné z: <https://www.iol.co.za/business-report/opinion/opinion-digital-colonialism-on-the-african-continent-17493010>.

MAVRINAC, Gloria. The Westernization and Colonization of the African Mind through the Media. *In Medias Res* [online]. 2019, **8**(15), 2385-2400 [cit. 7.2.2021]. Dostupné z: <http://www.centar-fm.org/inmediasres/images/pdf/15/G.%20Mavrinac,%20The%20Westernization%20and%20Colonization%20of%20the%20African%20Mind%20through.....pdf>.

NOTHIAS, Toussaint. Access granted: Facebook's free basics in Africa. *Media, Culture & Society* [online]. 2020, **42**(3), 329-348 [cit. 6.2.2021]. Dostupné z: DOI: 10.1177/0163443719890530.

pet. Čína potřebuje Afriku, ale Afrika Čínu ještě víc. In: *ČT24* [online]. 5.2.2018. [cit. 8.2.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2385610-manzelstvi-z-rozumu-cina-ma-mobily-a-vlak-y-afrika-vzacne-suroviny-a-chut-obchodovat>.

White savior. *Wikipedia.org* [online]. Last edit 31.1.2021. [cit. 8.2.2021]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/White_savior.

ZUCKERBERG, Mark. Je možnost připojení lidským právem? In: *Facebook* [online]. [cit. 8.2.2021]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/isconnectivityahumanright>.